

ՈՐԱԿԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ ԲՈՒՀԵՐՈՒՄ

ՆՈՆՆԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Բարձրագույն կրթության ոլորտում որակի ապահովման գործընթացի միջազգային և հայրենական փորձը վկայում է, որ արդեն առաջնահերթ է համարվում ոչ թե վերահսկողության, և նույնիսկ որակի կառավարման հիմնախնդիրը, այլև կրթական ծառայությունների մատուցման շուրջ որակի մշակույթի ձևավորումը:

Բազմաթիվ վերլուծություններ վկայում են, որ մասնագիտական կրթության որակի ապահովումը չի կարող արդյունավետ իրականացվել փակ համակարգի պայմաններում՝ ներգրավելով միայն բուհական անձնակազմի ներուժը: Բարձրագույն կրթության որակի ապահովմամբ շահագրգիռ են ոչ միայն կրթական ծառայություններ մատուցողները (համալսարանները), այլև այդ ծառայություններից օգտվողները՝ ուսանողները, գործատուները, ինչպես նաև պետությունը: Հետևաբար, որակի ապահովումը վերահսկողական, կառավարման գործառնություններից աստիճանաբար վերադասվում և մտնում է կրթական ծառայությունների որակի մշակույթի հարթություն:³

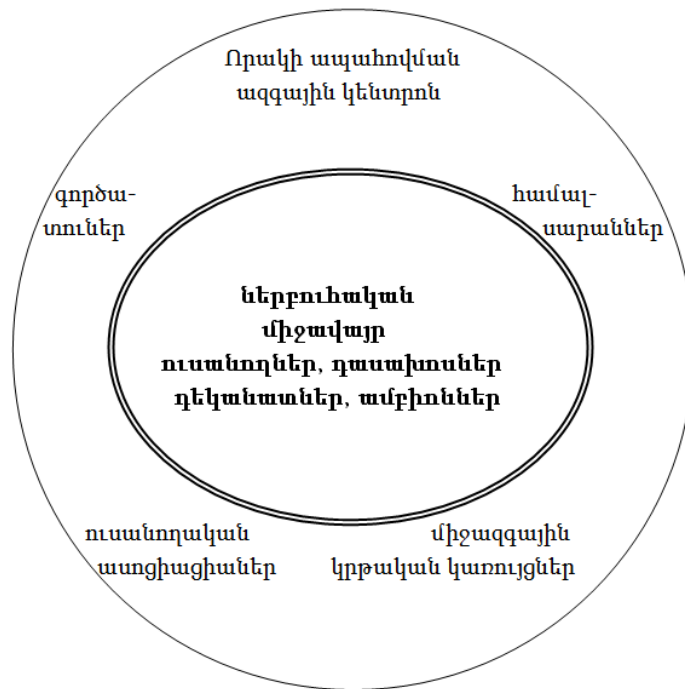
Կրթական ծառայությունների որակի ապահովման մշակույթը ձևավորվում է հետևյալ ազդակներով և ուղղություններով.

- որակի ապահովման «վերնից» ներազդեցություն, երբ կրթական ծառայությունների որակը վերահսկվում և գնահատվում է պետության լիազորված մարմինների կողմից,
- որակի ապահովման «ներքնից» ներազդեցություն, երբ կրթական ծառայությունների որակը կառավարվում է ներբուհական ուժերով՝ ներգրավելով ուսանողներին, դասախոսներին, վարչակազմին,
- որակի ապահովման «հարակից» ներազդեցություն, երբ կրթական ծառայությունների որակով շահագրգռված՝ մատուցվող կրթական ծառայությունների արդյունքները վերլուծում են գործատուները, հասարակական կազմակերպությունները և նույնիսկ գործընկեր

³ Երիցյան Ս., Ճուղուրան Ա., Մխիթարյան Ա., Դոկտորանտուրա. բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի կազմակերպման հիմունքներ, «Էդիթ Պրինթ», Եր., 2017 թ. էջ 181:

բուհերը:

Գծապատկեր 1-ում ներկայացված է կրթության որակի մշակույթի ձևավորման միջավայրը (շրջանագծի մակերեսը), որին նպաստում են տարբեր ուղղություններից եկող ազդակներ:

Գծապատկեր 1 Կրթության որակի մշակույթի ձևավորման համակարգային մեխանիզմը

Որակի ապահովման «վերնից» ներազդեցությունը իրականացնում է պետության կողմից լիազորված ազգային գործակալությունը, որը սահմանված գործառնություններով գնահատում է համալսարանական գործունեության ներուժը անհրաժեշտ որակ ապահովելու գործում (շենքային պայմաններ, գրադարաններ, լաբորատորիաներ, կրթական չափորոշիչների, ուսումնական պլանների, պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի առկայություն և այլն): Պետությունը շահագրգիռ է կրթական ծառայությունների մատուցման պատշաճ որակի ապահովմամբ, քանի որ այն նպաստում է մարդկային կապիտալի ձևավորմանը, հասարակության սոցիալ-տնտեսական մակարդակի աճին: Ուստի պետության կողմից իրա-

կանացվում է անգամ հավատարմագրված բուհերում մասնագիտու-թյունների պատրաստման որակի պարբերաբար վերանայում:

Սակայն կրթության որակի մշակույթն իր լիրաժեք դրսևորումը չի ստանա, եթե միայն կիրառվեն որակի վերահսկողության և կառավարման պետական միջոցներ: Բոլոնիայի գործընթացի՝ վերջին տարիներին ընդունած մի շարք փաստաթղթերում բազմիցս ընդգծվել է կրթության որակի ապահովման «ներքևից» ներազդեցության առաջնայնությունը, երբ բուհերը սեփական նախաձեռնությամբ լուրջ ուշադրություն են դարձնում մատուցվող կրթական ծառայությունների որակի ինքնավերլուծությանը՝ ընդգրկելով ուսանողության, ամբիոնների, վարչական ներուժը: Կրթության որակի ներքին ապահովման նպատակով գործողության մեջ են դրվել հատուկ չափորոշիչներ, որոնք հանրնդիսանուր են Բարձրագույն կրթության եվրոպական միասնական տարածքում:

Եվ, վերջապես, կրթական ծառայությունների մատուցման մակարդակի բարձրացմանը լրջագույնս նպաստում է որակի ապահովման «հարակից» ներազդեցությունը, որը որակի մշակույթի ձևավորման անուղղակի տարրերից է:

Բուհերի գործունեության նկատմամբ հարակից ազդակներ են ստացվում գործատուներից, որոնք «անորակ» շրջանավարտ մասնագետների պարագայում հսկայական միջոցներ են տրամադրում երիտասարդ մասնագետ կադրերի վերապատրաստման, աշխատանքային փորձաշրջանի և մասնագիտական վարժեցման՝ թրեյնինգների կազմակերպման համար: Ուստի միջազգային պրակտիկայում միտում է նկատվում գործատուների կողմից բուհերում ավարտական քննությունների հանձնաժողովներում մասնակցության, ուսումնական պլանների վերանայման, կրթական չափորոշիչների վերլուծության ակտիվության առումով: Դրանով իսկ գործատուներն անուղղակի մասնակցություն են ունենում համալսարաններում կրթության որակի ապահովման գործընթացին:

Կրթության որակով շահագրգռված են նաև համալսարանների գործընկեր բուհերը: Ուսանողների և դասախոսների շարժունության ակտիվացումը, ակադեմիական կրեդիտների փոխանցումը, կրթական միասնական ծրագրերի և համատեղ ավարտական դիպլոմների տրամադրումը չեն կարող անտարբեր թողնել հարակից բուհերին կոնկրետ

մասնագիտության պատրաստման որակի նկատմամբ: Եվ պատահական չէ, որ հատկապես Արևմտյան Եվրոպայում լայն զարգացում է ապրում տարբեր տարածաշրջաններից համալսարանական ցանցերի ձևավորումը, որի նպատակը հիմնականում կրթական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպումն է, սակայն որը չի կարող իրականացվել առանց կրթության որակի նկատմամբ փոխվստահության առկայության:

Հետևաբար, կրթական միասնական տարածքում գործող բուհերում որակի չափանիշների նկատմամբ միասնական մոտեցման դրսևորման և, ինչու չէ, միմյանց հանդեպ տարբեր համալսարանների կողմից պատրաստվող միևնույն մասնագիտության մոնիտորինգի իրականացման անհրաժեշտություն է ծագում: Նման պայմաններում մի կողմից բարձրանում է որակի նկատմամբ փոխվստահությունը, մյուս կողմից ամրապնդվում է համալսարանի որակի ապահովման «դրսից ներմուծվող» մշակույթը:

Կրթական ծառայությունների որակի մշակույթի ձևավորման վրա ոչ պակաս ազդեցություն են գործում հասարակական կազմակերպությունները, երիտասարդական ընկերակցությունները, շրջանավարտների միությունները և այլն, որոնք, հետադարձ կապ ապահովելով բուհերի հետ, կարծես «տեղեկատվական կամուրջ» են դառնում «բուհ-շրջանավարտներ-աշխատանքի շուկա-հասարակություն» շղթայում՝ դրանով իսկ քննարկման հարց դարձնելով կրթական ծառայությունների որակի բարձրացման հիմնախնդիրները:

Մասնագիտական կրթության որակի կառավարման առանցքային դերակատարներից է «Որակի ապահովման ազգային կենտրոն» գործակալությունը, որն անկախ է ՀՀ կառավարությունից և մասնագիտական ուսումնական հաստատություններից:⁴ Այն իրականացնում է իր առաքելությունը՝

- բավարարելով շահակիցների պահանջները ենթակառուցվածքային փորձաքննության և ծրագրային հավատարմագրման միջոցով,

⁴ Հիմնադրվել է կառավարության 2008թ. նոյեմբերի 7-ի թիվ 1486-Ն որոշմամբ:

- համաձայնեցնելով որակի ապահովման իր չափանիշները և չափորոշիչները ընդունված միջազգային չափանիշների և չափորոշիչների հետ,
- երաշխավորելով միջազգային ճանաչելիությունը, ինչը կնպաստի Եվրոպայում ՀՀ մասնագիտական կրթության ամուր դիրքեր հաստատելուն,
- արժևորելով շահակիցների հետ սերտ համագործակցությունը որակի ապահովման համակարգի զարգացման գործում:

ՈԱԱԿ-ի ռազմավարական խնդիրները հետևյալն են.

- հավաստել ՄՈՒՀ-երի գործունեության և նրանց կողմից շնորհվող որակավորումների համապատասխանությունը մասնագիտական կրթության կրթական չափորոշիչներին, աջակցել մասնագիտական կրթության ծառայությունների որակի շարունակական բարելավմանը՝ համագործակցելով մասնագիտական կրթության շահակիցների հետ,
- խթանել ՄՈՒՀ-երի նվիրվածությունը որակի ապահովման գործընթացին,
- երաշխավորել ՄՈՒՀ-երի՝ որակի վերաբերյալ թափանցիկ և ճշգրիտ տեղեկատվության հասանելիությունը հանրությանը,
- կիրառել ազգային և միջազգային լավագույն փորձը ՄՈՒՀ-երի կրթական ծառայությունների գնահատման ընթացքում:

Որակի ապահովման գործընթացն ունի երեք հիմնական նպատակ.

Հաշվետվողականություն և թափանցիկություն. որակի ապահովման գործընթացները երաշխավորում են, որ հասարակության շահերը պաշտպանված են բարձրագույն կրթության որակի և չափորոշիչների պահպանման դեպքում, նաև հրապարակային են դարձնում առանձին ՄՈՒՀ-երի կրթական ծառայությունների որակն ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ միջազգային համատեքստում:

Վերահսկում. կրթական ծառայություն մատուցող հաստատությունը ոչ միայն վերահսկում է ռեսուրսների ծախսը, այլ նաև ցույց է տալիս, որ առկա ռեսուրսներով հասնում է հնարավորինս բարձր որակի:

Որակի բարելավում. հաստատությունը քննարկումներ և վերլուծություններ է ձեռնարկում որակի ապահովման գործընթացի արդյունավետության, որակի մշակույթի տարածման և շարունակական զարգացման նպատակով:

ՈԱԱԿ-ը առաջարկում է հետադարձ կապի վրա հիմնված կառավարման գնահատման մոդել, որը կնպաստի կառավարման արդյունավետության բարձրացմանը:

«Ներդրումներ» դաշտը հիմնականում շեշտադրում է կրթական գործընթացի կազմակերպումը, քաղաքականությունը, ընթացակարգերը, ռազմավարական պլանում դրված խնդիրներին հասնելու համար ռեսուրսները և անձնակազմի ներուժը, ինչպես նաև գործընթացի արդյունավետ կառավարումը երաշխավորող որակի ապահովման մեխանիզմները:

«Գործընթացներ» դաշտը շեշտադրում է կրթական գործընթացները, մասնավորապես այն գործողությունները, որոնք ուղղված են ռազմավարության, պլանավորման և ուղղորդող ընթացակարգերի իրականացմանը: Հատկապես կարևոր է նախանշված խնդիրների իրականացման գործում ներգրավված անձնակազմի ներուժը: Այս հատվածում ինքնագնահատման համար պատասխանատու որակի ապահովման անձնակազմը պետք է վերլուծի այն քայլերը, որոնք ձեռնարկված են նպատակներին հասնելու համար:

«Արդյունքներ» դաշտը նախանշում է այն քանակական և որակական ցուցիչները, որոնք սահմանում են, թե իրագործված են արդյոք մասնագիտության կրթական ծրագրի/հաստատության նպատակները:

«Բարելավում» դաշտում կատարվում են պլանների վերանայում, շտկումներ և/կամ վերամշակում: Եթե ՄՈՒՀ-ը չի հասել իր սահմանած նպատակներին, ապա այս փուլում այն պետք է ձեռնարկի բարելավմանն ուղղված համապատասխան միջոցառումներ, որոնք պետք է ներառվեն բարելավման ծրագրերում:

Կրթության որակի արտաքին գնահատումն իրականացվում է երկու հաջորդական գործընթացներով. ինստիտուցիոնալ կարողությունների փորձաքննություն և կրթական ծրագրերի պետական հավատարմագրում (տե՛ս գծապատկեր 2.): Ինստիտուցիոնալ փորձաքննությունը պարբերաբար կրկնվող (շրջափոխային) պարտադիր գործընթաց է

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բոլոր ուսումնական հաստատությունների համար՝ անկախ դրանց գերատեսչական ենթակա-յությունից և կազմակերպաիրավական ձևից: Հավատարմագրումն իրականացվում է կամավորության սկզբունքով՝ միայն ինստիտուցիոնալ փորձաքննության դրական արդյունքի դեպքում:

Ինստիտուցիոնալ փորձաքննության գործընթացն իրականացվում է 3 հաջորդական փուլերով:

Առաջին փուլ՝ ինստիտուցիոնալ կարողությունների ներքին գնահատում (ինքնավերլուծություն) ուսումնական հաստատության կողմից՝ ըստ ՈԱԱԿ-ի սահմանած համապատասխան ձևաչափի:

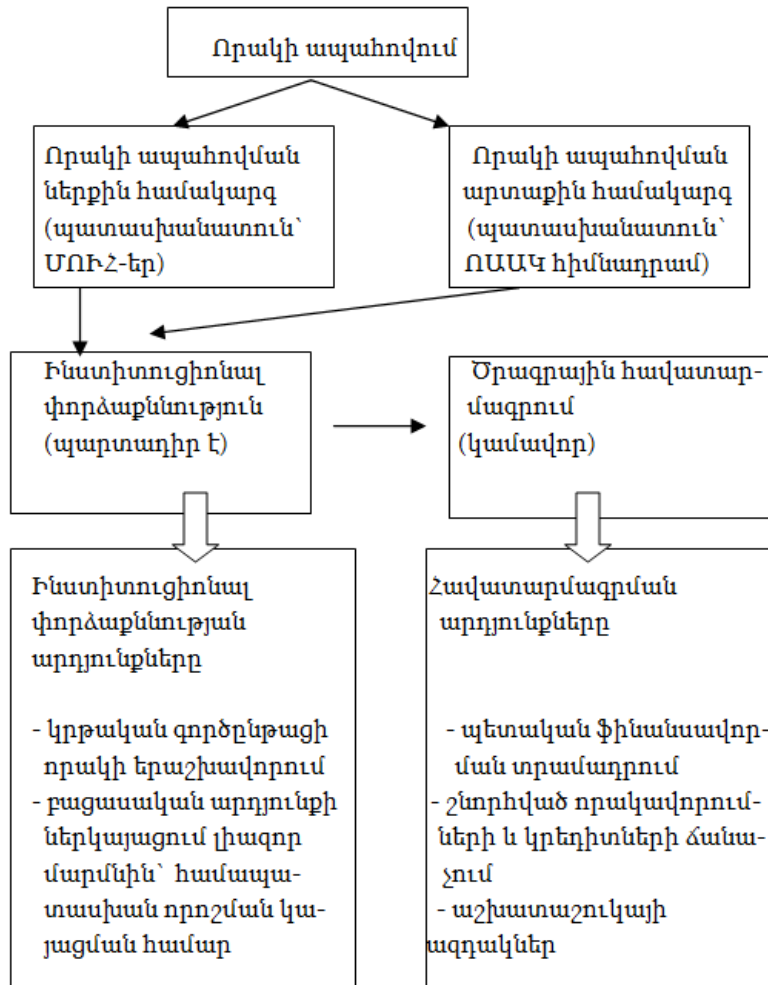
Երկրորդ փուլ՝ ուսումնական հաստատության կրթական և որակի ապահովման գործընթացների իրականացման արտաքին գնահատում փորձագիտական խմբի կողմից՝ մասնագիտությունների կրթական ծրագրերի պետական կրթական չափորոշիչներին և ՀՀ կառավարության հաստատած որակի չափանիշներին համապատասխան:

Երրորդ փուլ՝ ինքնավերլուծության և փորձաքննության արդյունքների հիման վրա ՈԱԱԿ-ի հավատարմագրման խորհրդի համապատասխան որոշման կայացում:

Ինստիտուցիոնալ կարողությունների փորձաքննության դրական արդյունքն ուժի մեջ է 6 տարվա ընթացքում: Ինստիտուցիոնալ փորձաքննության բացասական եզրակացության դեպքում արդյունքները ներկայացվում են կրթության պետական կառավարման լիազորված մարմին (նախարարություն): Ուսումնական հաստատությունը կարող է 2 տարի հետո նորից անցնել ինստիտուցիոնալ փորձաքննություն՝ սահմանված ընթացակարգով:

Հավատարմագրման գործընթացը նույնպես իրականացվում է 3 հաջորդական փուլերով՝

Առաջին փուլ. մասնագիտության կրթական ծրագրի, ուսումնական գործունեության ներքին գնահատում ուսումնական հաստատության կողմից՝ ինքնավերլուծություն, ըստ ՈԱԱԿ-ի մշակած համապատասխան ձևաչափի:

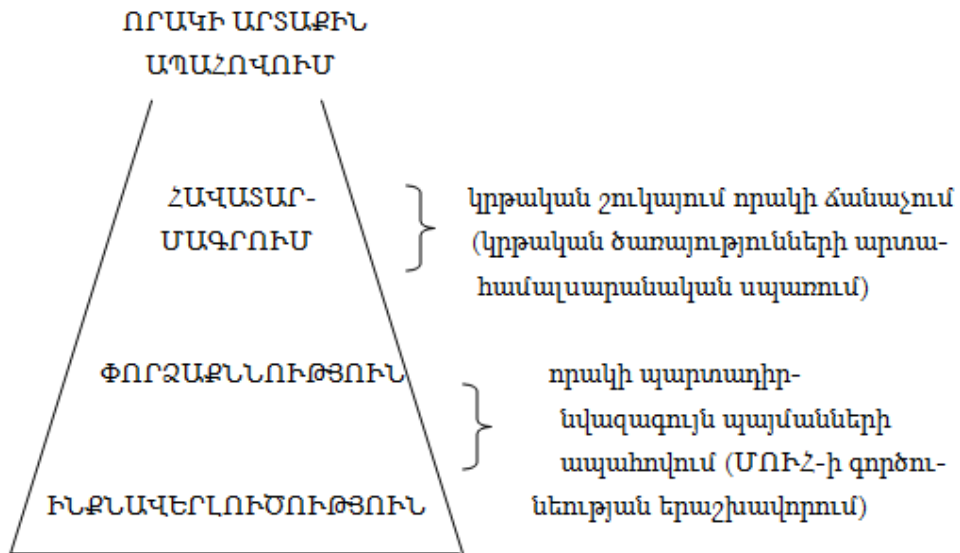
Գծապատկեր 2. Ռրակի արտաքին ապահովման շրջանակը ՀՀ-ում

Երկրորդ փուլ՝ ուսումնական հաստատության ինքնավերլուծության, ուսումնական գործունեության արտաքին գնահատում փորձագիտական խմբի կողմից՝ մասնագիտությունների կրթական ծրագրերի պետական կրթական չափորոշիչներին և ՀՀ կառավարության հաստատած որակի չափանիշներին համապատասխան:

Երրորդ փուլ՝ ինքնավերլուծության և փորձաքննության արդյունքների հիման վրա ՈԱԱԿ-ի հավատարմագրման խորհրդի համապատասխան որոշման կայացում:

Այսպիսով, եթե արտաքին ապահովման մեխանիզմի հիմքում գործում է կրթական ծառայությունների մատուցման որակի պարտադիր նվազագույն պայմանների գնահատումը, որով երաշխավորվում է ՄՈՒՀ-ի գործունեությունը, ապա վերլուծության հաջորդ փուլում հավաստվում է որակի մրցունակությունը կրթական շուկայում (տե՛ս գծապատկեր 3): Հավատարմագրումը ճանաչման գործընթաց է, որը հավաստում է մասնագիտության

կրթական ծրագրի կամ ՄՈՒՀ-ի համապատասխանությունը նախանշված չափորոշիչներին: Այն հավաստում է նաև, որ իր շրջանավարտները կարող են ընդունվել այլ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ կամ ծավալել համապատասխան մասնագիտական գործունեություն:

Գծապատկեր 3. Որակի արտաքին ապահովման արդյունքների սպառման ոլորտները

Մասնագիտության կրթական ծրագրի հավատարմագրումը կամավոր գործընթաց է բոլոր ՄՈՒՀ-երի համար: Կրթական ծրագրի հավատարմագրման նպատակն է հաշվետվողականության ապահովումը, ճանաչումը և որակի բարելավումը, իսկ հավատարմագրման թիրախը առանձին մասնագիտության կրթական ծրագիրն է: Ծրագրային հավատարմագրման հետևանքներն են.

- **պետական ֆինանսավորման հատկացումը.** կառավարությունը ֆինանսական միջոցներ կհատկացնի միայն ՈԱԱԿ-ի կողմից հավատարմագրված և պետական գրանցամատյանում գրանցված մասնագիտության կրթական ծրագրերին,
- **որակավորումների և կրեդիտների ճանաչում ազգային և միջազգային մակարդակներում.** միայն հավատարմագրված հաստատություններում ձեռք բերված կրեդիտներն են ճանաչվելու և նպաստելու շարժունությանը,

- **աշխատաշուկայի ազդակներ.** հավատարմագրված որակավորումներն առավելություն են ունենալու աշխատաշուկայում, ինչպես նաև ապահովելու են ոչ պետական ՄՈՒՀ-երի շուկայի թափանցիկությունը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Բարձրագույն կրթության ոլորտում որակի մշակույթի ձևավորումը, որն այդքան արդիական է համարվում Բոլոնիայի գործընթացում և ծառայում է կրթական ծառայություններին առնչվող շահառուների նպատակների բավարարմանը, լուծում է մի շարք կարևորագույն խնդիրներ:

Նախ, կրթության որակի ապահովման մշակույթի առկայության պարագայում միավորվում են մատուցվող կրթական ծառայություններին առնչվող թե՛ անմիջական (ուսանողներ, գործատուներ, բուհեր) և թե՛ անուղղակի շահառուները՝ դրանով իսկ ուժեղացնելով կրթական որակի վերահսկողությունը և ժամանակին ու տեղին պահանջներ կերպայացնելով համալսարանական գործունեությանը:

Բացի այդ, պայմաններ են ստեղծվում կրթական միասնական տարածքի ընդլայնման և այդ ուղղությամբ խորքային գործընթացների զարգացման համար, քանի որ որակի մշակույթի առկայության պայմաններում բարձրանում է համալսարանական պարտավորվածությունը ոչ միայն պետական վերահսկող լիազորված մարմինների նկատմամբ, այլև ակադեմիական փոխձանաչման գործընթացում ընդգրկված գործընկեր բուհերի, հասարակական կազմակերպությունների, միջազգային կրթական կառույցների հանդեպ:

Եվ, վերջապես, կրթության որակի մշակույթի առկայության պայմաններում հնարավորինս ապահովվում են փոխվստահության, հրապարակայնության, տեղեկատվության թափանցիկության բոլորնյան սկզբունքները, որոնք, վերջին հաշվով, բացահայտում են մատուցվող կրթական ծառայությունների թերությունները, և դրանով իսկ նպաստում որակի ապահովմանը:

Հիմնարարներ. որակի ներքին ապահովում, ինքնավերլուծություն, հաշվետվողականություն, ակադեմիական կրեդիտների փոխձանաչում:

QUALITY CULTURE ASSURANCE AT UNIVERSITIES

NONNA KHACHATRYAN

The article analyzes the lack of the creation education quality assurance system and on this basis presents the motivates students, teachers, employers to ensure the quality of educational services in universities. In this connection, it is proposed to form a culture of quality assurance, which will provide an opportunity to strengthen the mutual trust of internal and external consumers of educational services.

Key words: internal quality assurance, self-analysis, accountability, mutual recognition of academic credits.

КУЛЬТУРА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА В УНИВЕРСИТЕТАХ

НОННА ХАЧАТРЯН

В статье анализируется необходимость создания системы качества образования и на этой основе приводится мотивация студентов, преподавателей, работодателей по обеспечению качества образовательных услуг в университетах. В этой связи, предлагается формирование культуры обеспечения качества, что укрепит взаимодоверие внутренних и внешних потребителей образовательных услуг.

Ключевые слова: обеспечение качества изнутри, самоанализ, отчетность, взаимное признание академических кредитов.